

PRAVOSLAVLJE I SRPSKA KULTURA I ISTORIJA

Primanje hrišćanstva iz Vizantije a ne iz Rima imalo je presudan uticaj ne samo na verski identitet Srba, kao i juznih i istocnih Slovena, vec i na razvoj njihove kulture i na tokove njihove istorije.

Njihovo primanje pravoslavlja imalo je dalekosezne istorijske, kulturne i politicke posledice. Pravoslavlje je neosporno bilo znacajan cinilac u njihovom kulturnom i istorijskom razvoju buduci da je bilo prozeto istocnim - tacnije reci vizantijskim - a ne latinskim kulturnim stremljenjima i religioznošcu. Ovo je veoma ocevidno iz istorije i kulturnih smerova Srba.

Govoreci o kulturnom razvoju medju pravoslavnim Slovenima, dr Rikardo Pikio je iskovao i upotrebio naziv Slavia Orthodoxa (Pravoslavno slovenstvo).

I. Pravoslavlje i srpska kultura

U Pravoslavno Slovenstvo nisu ukljuceni Grci i Rumuni iako njihovi kulturni tokovi odgovaraju tokovima kod pravoslavni Slovena. Nisu ukljuceni jer nisu Sloveni, a pored toga Grci nisu i zato sto su darodavci a ne prijemnici kirilo-metodijevskog nasledstva. I Rumuni nisu Sloveni, a osim toga oni nisu bili neposredni prijemnici kirilo-metodijevskog nasledstva iako su i njihovi mnogi kulturni smerovi istovetni sa kulturom Slovena. Oni su pravoslavni zahvaljujuci srpskim i bugarskim misionarima. Do 17og veka njihov liturgijski jezik je bio crkveno-slovenski. NJihova bogosluzenja su istovetna sa slovenskim pravoslavnim bogosluzenjima. NJihova liturgijska, svetoostacka i opste religiozna knjizevnost preuzeta je od Slovena prevodjenjem na rumunski jezik.

Pre primanja hriscanstva srpska vera je bila paganska, mnogobozacka, inspirisana prirodom i usredsredjena na prirodu. Iz grcke mitologije nam je poznato da je i paganska vera Grka bila mnogobozacka. Imali su veci broj bogova i boginja, a neki od hramova posvecenih njima sacuvani su do dana danasnjeg. NJihovi bogovi i boginje bili su antropomorfni (covekoliki) ne samo po svome izgledu i obliku, vec i po ponasanju. Slicno ljudima, oni su se svadjali, opijali, zaljublivali se, tukli se, zavideli, mrzeli i varali.

Što se tice Srba, znamo samo imena nekih od njihovih bogova, ali ne i njihovo ponasanje. Vazniji bogovi su bili Dazbog, Perun, Veles, Svarog, Svetovid, Stribog, Triglav i neki drugi. Od boginja najpoznatije su bile Lada i Vesna. Slovenska mitologija i folklor pominju razne obicaje vezane za paganske bogove i boginje.

Dok su Sloveni bili pagani nije postojala preka potreba za pismenošcu. Nisu imali hramove za svoje bogove niti bogosluzenja. Mora se pretpostaviti da su svojim bogovima i boginjama unosili neku vrstu molitava, ali te molitve su morale biti kratke i lake za pamcenje.

Crnorizac Hrabri, autor iz DZI veka pise u svom spisu O Pismeneh (O slovima) da Prezde daze Slovene ne imahu pismene, certami i rezami gatahu (Pre nego sto su Sloveni imali azbuku crtama i zarezima su nagadjali).

Godine 1930., dok sam jos bio dete, vidjao sam seljake na pijaci kako koriste rabos da pribeleze koliko su predmeta ili domacih zivotinja prodali. Rabos je stap na kome su nepismeni seljaci ili nepismeni Srbi uopste urezivali crte i zarez koji su oznacavali brojeve, ali ne slova ili reci. Sloveni nisu bili jedini narodi koji su koristili crte i zarez za pisanje. U pocetku su u nekim zemljama finansijski i drugi dokumenti, naredbe i drugi tekstovi bili urezivani na tvrdom materijalu: kamenu, ploci, bakarnim i drvenim tablicama i tome slicno. Neki su narodi ukoliko nisu pozajmljivali vec formirane azbuke drugih naroda - koristili crte i reze poznate kao hijeroglifi.

Obzirom da Srbi, kao i istocni i juzni Sloveni nisu imali ni azbuku ni bogosluzbeni jezik i knjizevnost, vizantijskim misionarima je bilo potrebno za njihovo misionarenje medju Slovenima da obezbede azbuku, bogosluzbeni jezik i bogosluzbenu knjizevnost. Tako, da bi primili dragoceni

dar pravoslavlja, Sloveni su primili i dar pismenosti. Neki oblici kulture mogu postojati bez pismenosti, ali za razvoj civilizacije i obogacenje kulture pismenost je neophodna.

Za Srbe, juzne i istocne Slovene pismenost je nastala kada su Kirilo (822-869) i njegov brat Metodije (oko 815-885) izumeli prvu slovensku azbuku potrebnu za njihov misionarski rad u Moraviji. Obzirom na to da je Moravija bila pod jurisdikcijom Rima i da grcki misionari nisu bili dobrodosli na teritorije te jurisdikcije, azbuka koju su izumeli Kirilo i Metodije morala je biti glagoljica koja nema slicnosti sa grckim slovima. Kasnije su učenici Kirila i Metodija, Kliment i mozda Naum, izumeli cirilicu.

Zajedno sa slovenskom azbukom, Srbi i drugi pravoslavni Sloveni primili su takodje slovenski kao liturgijski jezik. Da su pokrsteni od strane misionara iz Rima ovo ne bi bilo moguće. U to vreme rimokatolicka crkva se jos uvek pridrzavala takozvane trojezicne jeresi. Naime, kod rimokatolika jedini jezici koji su bili dozvoljeni da se koriste kao bogoslužbeni, bili su jevrejski, latinski i grcki zato sto je natpis na krstu na kome je nas Gospod Isus Hristos bio razapet, bio ispisan na ta tri jezika. Vizantijska ili Istocna Pravoslavna Crkva je bila popustljivija u ovom pogledu. Ona je dozvoljavala da i drugi jezici sluze kao bogoslužbeni.

Za sirenje i odrzavanje pravoslavlja izvanredno je vazna upotreba bogoslužbenog jezika koga vernici razumeju. Dok je Srbima hriscanstvo propovedano i bogoslužbenja bila obavljana na grckom jeziku, hriscanstvo se sporo i tesko sirilo. Tek kada su se bogoslužbeni, svetootacki i bogoslovski tekstovi pojavili na crkveno-slovenskom jeziku i kada je hriscanstvo propovedano Slovenima na tom jeziku, koji je u to vreme bio zajednicki jezik juznih i istocnih Slovena, ono je rado prihvaceno.

Bogoslužbeni jezik bez bogoslužbene knjizevnosti ne bi bio dovoljan za pokrstavanje Srba i drugih Slovena. Prvi bogoslužbeni i drugi tekstovi pisani su na pergamentu, bombicinu i kasnije papiru. Prepisivanjem tekstova razmnozavali su se rukopisi i unapredjivalo se sirenje pismenosti najpre medju monasima, a kasnije i medju mirjanima. Pomocu pismenosti sirilo se i opste obrazovanje. U Hilandaru, u kome je postojala i pisarnica i biblioteka, stekli su obrazovanje i prvi jerarsi Srpske Pravoslavne Crkve.

Dok su rukopisi bili pisani na pergamentu, pa i na papiru, nisu bili lako dostupni narodu. Materijal za pisanje je bio skup, a pisanje rukom zahtevalo je dosta vremena. Zbog toga su rukopisi bili dostupni prvenstveno manastirima i crkvama i pojedinim bogatim plemicima, ali ne i narodu. Mi Srbi, a i ostali pravoslavni Sloveni, primili smo od Kirila i Metodija, preko slovenskih misionara, ne samo azbuku vec i jevandjelske, liturgijske, svetootacke, zakonodavne i himnografske tekstove prevedene sa grckog na crkveno-slovenski jezik. Jasmina Grkovic Medzor ukazuje na to da se jedan integralni i neotudjivi deo nase stare knjizevnosti sastoji od prevodne knjizevnosti, uglavnom vizantijskog porekla a samo delimicno zapadno-evropskog.[1]

Iako su prvobitni tekstovi prevedeni za potrebe Slovena u Moraviji, oni su prepisivani i korisceni od svih pravoslavni Slovena jer u to vreme svi su oni razumeli Crkveno-Slovenski jezik na koji su Kirilo i Metodije i njihovi učenici sa grckog preveli tekstove neophodne za crkvene potrebe.

Kirilo je takodje napisao izvestan broj originalnih dela koja predstavljaju pocetak slovenskog knjizevnog fonda. Njegova originalna dela su bila: Himna-molitva sv. Grigoriju Nazijanzenu, Polemicka dela protivu patrijarha Jovana VIII i ikonoboraca, Rasprava protivu Saracena, Rasprava protivu Hazara, Kratak opis pronalazenja mostiju svetog Klimenta rimskog, Himna-molitva svetome Klimentu rimskom, Beseda u odbranu upotrebe slovenskog kao liturgijskog jezika, Proglas jevandjelja i O pravoj veri.

Sveti Sava, koji je izdejstvovao nezavisnost srpske Pravoslavne Crkve i bio njen prvi arhiepiskop, bio je takodje prvi prevodilac bogoslovskih, bogoslužbenih, zakonodavnih i agiografskih tekstova sa grckog na crkveno-slovenski. Bio je takodje i autor nekoliko originalnih tekstova.

Stara srpska knjizevnost bila je obogacena i radovima drugih srpskih prevodilaca i pisara. Osim toga, autori originalnih srpskih dela, Sveti Sava, Domentijan, Teodosije, Danilo, Siluan i mnogi drugi svojim napisima su dopunili fond originalnih dela stare srpske knjizevnosti.

Biblioteke u Srbiji, istocnim i juznim slovenskim zemljama postojale su i pre pronalaska stamparije. Prve srpske biblioteke osnivane su u srpskim manastirima i crkvama. Iz razumljivih razloga najveći broj rukopisa u manstirskim i crkvenim bibliotekama sadržali su liturgijske, teoloske i verske tekstove. Za bogoslužnja u crkvama i manastirima potreban je veliki broj tekstova. Osim Svetoga pisma, potrebni su dvanaest mineja, po jedan za svaki mesec, osmoglasnik, psaltir, tipik, kanoni, akatisti i drugo. Osim liturgijskih tekstova, crkvene i manastirske biblioteke su obično imale i rukopise sa bogoslovskim, agiografskim, svetootackim, istorijskim, polemičkim tekstovima pa čak i nekim svetovnim književnim rodovima kao što su Aleksandrijada, Stefan i Inhilat i drugi. Međutim, kako se može zaključiti na osnovi tekstova u rukopisima u biblioteci manastira Hilandara, ima i rukopisa koji sadrže tekstove geografije, istorije i medicine. Manastirske biblioteke su mnogo doprinele razvoju pismenosti, obrazovanja, kulture i duhovnosti kod Srba.

Dela nekih otaca Crkve Zapada koji su pisali pre podele hriscanske Crkve uključena su u fond koji su Sloveni nasledili.

Pronalazak stampanja bio je ogroman korak u razvoju kulture i civilizacije. Ruski naučnik Tihomirov izjavljuje: Pronalazak stampanja je zaista bio najveći svetski događaj koji je imao velike blagotvorne posledice za razvoj nauke, književnosti, umetnosti, za razvoj kulture covecanstva.[2]

Pisarsko prepisivanje tekstova bilo je spor i naporan posao. Osim toga, bilo je nemoguće pisati i prepisivati tekstove a da se ne naprave ozbiljne greske koje su imale ozbiljne posledice. Kao primer mogu se navesti nesrećne posledice pisarskih gresaka u ruskim liturgijskim tekstovima. Za vreme patrijarha Nikona (17. vek) uvidelo se da su tekstovi mnogih liturgijskih rukopisa i knjiga bili toliko iskvareni da su sadržali ne samo liturgijske već i dogmatske greske. Godine 1640, patrijarh Nikon je poslao Arsenija Suhanova u manastir Hilandar da pozjami rukopise sa liturgijskim tekstovima koji nisu sadržali greske. Arsenije je otisao u Hilandar i doneo veliki broj rukopisa u Rusiju. Ispravljanje tekstova koji su sadržali pogreske povereno je Maksimu Trevolisu, poznatom kao Maksim Grk, koji je bio svetogorski monah. Ovo je dovelo do tragične podele Ruske Pravoslavne Crkve na kanonsku Crkvu i crkvu staroveraca. Veliki broj konzervativnih i nedovoljno obrazovanih sveštenika i vernika odbili su da priznaju i prihvate ispravljene liturgijske tekstove i nastavili su da koriste one iskvarene greskama.

Johan Gutenberg je stampao prvu knjigu 1455-1456 godine, i to je bila Biblija. Samo trideset godina kasnije, prva srpska stamparija bila je u upotrebi među Srbima. Djurađ Crnojević je osnivač prve srpske stamparije. Prva srpska stampana knjiga bila je Molitvenik, stampana 1483 godine glagoljicom. Prva cirilicom stampana knjiga je stampana 1486 godine.

Na dvoru Djurdjevog oca Ivana Crnojevića postojala je i pisarnica u kojoj je 1486. ispisan Minej za četiri meseca. U zapisu na jednoj stranici Oktoih prvoglasnika, prve stampane knjige na Balkanu, Djurađ je otkrio svoju motivaciju za osnivanje stamparije:

Ja, u Hristu blagoverni, Bogom sticeni Djurađ Crnojević,
uvidevši da crkve nemaju svete knjige - zbog nasih grehova i pljacke
i razaranja koja vrse sinovi Agarini, inspirisan Duhom Svetim i
ljubavlju za svete knjige - ucinio sam iskrene napore i napisao sam
(to jest stampao sam, MM) ovu dusespasavajucu knjigu Osmoglasnik.[3]

Samo stampanje je zapravo obavio jeromonah Makarije sa svojim pomocnicima. Očevidno je da je Djurađ Crnojević bio motivisan verskim i rodoljubivim razlozima da snabde srpski narod stamparijom.

Najveći doprinos Djurdja Crnojevića se sastoji upravo u njegovoj nameri - izraženoj njegovim recima - da pomogne, u tim sudbonosnim vremenima po ceo srpski narod, ocuvanje Crkve, ocuvanje pravoslavne vere pomocu knjiga, na taj način odupirujući se duhovno snazi neprijatelja koji je osvajao materijalno.[4]

Pravoslavlje, koje je snabdelo Slovene pismenoscju i književnoscju, nadahnulo je i njihovu umetnost. Mnogi slovenski rukopisi ukraseni su ornamentima umetnickog kvaliteta. Dalje, ikone i freske koje

krase srpske crkve i manastire malane su pod uticajem vizantijskog ikonopisanja ikona i ikonostasa tipicnih za pravoslavne crkve. Ikonostasi su kombinacija dve vrste umetnosti: ikonopisa i duboreznog rada u drvetu ili mramoru.

Liturgijska umetnost je takodje zastupljena duboreznim drvenim, srebrnim i zlatnim krstovima, crkvenim utvarima, panagijama, kadionicama, diptisima i triptisima, zavesama, odezdama i drugim tkaninama. U manastiru Hilandaru se jos uvek cuva jedna zavesa koju je izvezla Anastasija, supruga cara Ivana Groznog, kao i zavesa koju je uradila Jelena, supruga Ugljese Mrnjavcevic, u monastvu nazvana Jefimija. Čuva se i njen diptih oblozen zlatom na cijoj pozadini je ugravirana njena molitva-tuzbalica zbog smrti njenog malog jedinca sina Ugljese.

Pravoslavna crkvena bogosluženja zahtevaju pojanje pojaca ili horova. Kada je uvedeno horsko crkveno pojanje, to je pruzilo mogucnost talentovanim kompozitorima da komponuju divne crkvene horske kompozicije. Medju srpskim kompozitorima pravoslavnih crkvenih kompozicija najpoznatiji su Stevan Mokranjac, Kornelije Stankovic, Stevan Sijacki, Binicki, Branko Cvejic, blazenopocivsi episkop Stevan Lastavica, i u najnovije vreme Nikola Resanovic. Zahvaljujuci njihovim kompozicijama, kao i kompozicijama ruskih kompozitora cije se kompozicije koriste i u srpskim crkvama, lepota pravoslavnih bogosluženja ostavlja dubok utisak ne samo na pravoslavne vernike vec i na nepravoslavne koji tim bogosluženjima prisustvuju.

Gradjevinski stil srpskih manastira i crkava je bio takodje pod uticajem pravoslavne arhitekture Vizantije i naziva se vizantijski stil. Nasi najdrevniji manastiri su primeri toga stila. U toku vremena taj stil je prihvatio i neke karakteristike originalnog srpskog stila, ali se nikada nije sasvim udaljio od vizantijskog stila. Na drugoj strani, romanski, gotski i baroko stilovi su redje prisutni u srpskoj crkvenoj arhitekturi.

Crkveni i gradjanski zakoni u Srbiji su takodje bili ustrojeni pod uticajem vizantijskih crkvenih i gradjanskih zakona. Pravila za bogosluženja sadrzana u tipicima zasnivaju se na vizantijskim tipicima. Pravila za ponasanje ne samo monaha vec i mirjana odredjena su nomokanonima koji su sacinjeni po ugledu na vizantijske nomokanone. Zakoni srpske drzave definisani u Zakoniku cara Stefana Dusana (1355-1356) zasnovani su na nekim vizantijskim zakonicima i u saglasnosti sa pravoslavnom verom i obicajima.

Prosveta je bila takodje dar pravoslavlja. Sveti Sava i njegovi ucenici, monasi manastira Hilandara, proveli su vise godina u Srbiji sireci i pravoslavlje i prosvetu. Prve skole u Srbiji bile su skole u manastirima. Treba podsetiti na to da su Petar Petrovic NJegos i Vuk Stefanovic Karadzic osnovno obrazovanje stekli u manastirima.

Prve bolnice, odnosno bolje reci ambulante, otvorene su u manastirima. Jos u DZIII veku Stefan Prvovencani je dao novcana sredstva da se u manastiru Hilandaru otvori ambulanta.

Ikone, na kojima su ikonopisane bozanske licnosti, praznici i pojedini svetitelji su pravoslavna teologija i veronauka u bojama i oblicima. One su se nalazile i jos uvek se u velikom broju nalaze u pravoslavnim domovima. Jedna od svrha ikona je da nadahnjuju pravoslavne vernike na duhovnost i pobožnost i podsticu ih da slede primerima svetitelja, tih sampiona hriscanstva.

Nije tako u zapadnim nepravoslavnim civilizacijama i kulturama. Slike i plakati filmskih glumaca i glumica i poznatih sportista i pevac, a ne ikone vise na zidovima nepravoslavni domova. Idoli a ne ideali su danas popularni u nepravoslavnim domovima. Najvecem broju nas koji zivimo u Americi je poznato da je sada najpopularniji program na televiziji Americki idol. To moze da objasni zasto se u savremenom takozvanom progresivnom i liberalnom drustvu pravoslavni ideali pobožnosti, cestitosti, skromnosti i nevinosti ne upraznjavaju vec ismejavaju.

Kao sto je vec napomenuto, rukopisi nisu bili lako dostupni narodu. Osim toga, zbog istorijskih okolnosti, veliki broj Srba su bili nepismeni u Srednjem veku, pod turskom okupacijom, pa i izvesno vreme posle oslobodjenja. Otuda nisu mogli da citaju Sveto Pismo i druge religiozne tekstove. Ono sto su naucili o svojoj veri predavano im je usmeno, kroz besede i folklor.

Srpski pevaci narodnih pesama poznati kao guslari pevali su ne samo o istorijskim zbivanjima, vec i

o hriscanskom moralu. Nisam dovoljno upoznat sa folklorom Bugara, Makedonaca i Rumuna, ali pretpostavljam da i oni imaju takve narodne pesme koje ukazuju na to sta je po pravoslavlju moral a sta nemoral, sta je greh a sta je vrlina.

Sto se tice Rusa, poznat mi je tekst Hozdenie Bogorodici po mukam (Poseta Bogorodice mestu mucenja). Sa arhandjelom Mihajlom kao vodicom, Bogorodica obilazi pakao. Tamo ona vidi mnoge pojedince, muske i zenske, kako trpe raznovrsne kazne prema vrsti svojih grehova. Ona pita Arhandjela Mihajla za razlog za svaku kaznu. On joj daje objasnjenje i na taj nacin pesma nabraja razna ogresenja protiv hriscanske, bolje reci pravoslavne etike.

Sto se tice srpskog folkloru, u njemu ima veliki broj narodnih pesama u kojima se tretira pravoslavna etika. Dr. Jovan Brkic, u svojoj doktorskoj disertaciji kasnije stampanoj kao knjiga[5] proucava i diskutuje znatan broj srpskih folklornih pesama koje sadrze pravoslavno glediste na greh i vrline, dobro i zlo.

Slicna po sadrzini ruskoj legendi Poseta Bogorodice mestu mucenja je pesma Precista Marija i archangel Mihajlo u raji i paklu. I tu je Arhandjel Mihajlo vodit Majke Bozije i, na pitanja Majke Bozije, on daje objasnjenje i razlog za svaku kaznu svakoga gresnika. Grehovi pomenuti u ovoj pesmi su sledeci: bracno neverstvo, kradja, brak protivan kanonima, simonija, hapsenje nevinih osoba, ucenje koje nije u saglasnosti sa Jevandjeljem, ogresenje o crkvena pravila, pljackanje crkve.

Druge pesme koje diskutuje dr Brkic pominju neke od gorenavedenih grehova ali i dodaju jedan ili vise drugih koji nisu spomenuti u gorepomenutoj pesmi.

Grehovi pomenuti u pesmi Sveci blago dijele, a koji nisu ranije pomenuti su: nepostovanje starijih i roditelja - sto je ogresenje o petu Boziju zapovest - detoubistvo i nepostovanje kuma. Mi smo upoznati sa tim koliko je do danasnjeg dana kod Srba veliko postovanje za kuma

U pesmi Prorok Ilija se pominju: propust da se uznesu molitve Bogu (sto je prva crkvena zapovest), propust da se slavi krsna slava i neprisuustvovanje svetom liturgiji.

Pesma Ognjena Marija u paklu pominje sledece grehove: primanje mita, prodaja razvodnjenog vina (sto je prevara), neodrzavnje datog obećanja, upotreba magije da se spreči radjanje dece.

Grehovi navedeni u pesmi Gresnici na onom svijetu su: lazno optuzivanje (ogresenje o devetu Boziju zapovest) i odbijanje da se rado daje milostinja.

U pesmi Blazena Marija kao greh se navodi nepravedno sudjenje.

U pesmi Uros i Mrnjavcevic Kraljevic Marko je pozvan da bude sudija u sukobu svoga oca i svoja dva strica sa mladim princom Urosem, zakonitim naslednikom prestola njegovog oca Stefana Dusana. Markov otac Vukasin i njegova dva brata, Ugljesa i Gojko, osporavali su pravo Urosa i svaki od njih se nadao da ce Marko doneti presudu u njegovu korist. Vukasin je ocekivao da ce Marko doneti presudu u njegovu korist jer mu je Marko sin. Ugljesa i Gojko su se nadali da ce Marko presuditi u korist jednoga od njih jer im je sinovac. Ali Marko je doneo presudu zasnovanu na pravdi.

Pre nego sto je posao na Kosovo, gde je trebalo da donese presudu, njegova majka Jevrosima ga je savetovala:

Marko, sine jedini u majke,
Ne bila ti moja hrana kleta,
Nemoj, sine, govoriti krivo,
Ni po babu, ni po stricevima
Vec po pravdi Boga istinoga.
Nemoj, sine, izgubiti duse!
Bolje ti je izgubiti glavu
Nego svoju ogresiti dusu.

Pravoslavlje i srpska istorija

Pravoslavlje je veoma vazan cinilac u ocuvanju etnickog identiteta Srba rasejanih po celom svetu. Seobe Srba su doprinele demografskim izmenama Kosova, a kasnije i drugih srpskih teritorija.

Godine 1692, 185,000 Srba, predvoćeni patrijarhom Arsenijem Ćarnojevicem, napustili su Kosovo i naselili su se u Madjarskoj. Ostavili su srednjevekovne srpske manastire i crkve na Kosovu, ali ne i pravoslavlje. I pored pritiska koji je na njih vrsila vlada Austro-Ugarske da napuste pravoslavlje, oni su ga sacuvali do dana danasnjeg. Tamo u Madjarskoj, podigli su 54 srpske pravoslavne bogomolje. Nisu ih nazivali pravoslavne crkve u Madjarskoj, vec Srpske pravoslavne crkve u Madjarskoj.

I pre Prvog svetskog rata, ali narocito posle Drugog svetskog rata, hiljade Srba su se iselili u razne zemlje Evrope, u Australiju, Novi Zeland, drzave Juzne i Severne Amerike. Gdegod su se naselili osnivali su srpske pravoslavne parohije, obogatili druge zemlje pravoslavljem i ukrasili ih divnim srpskim pravoslavnim bogomoljama. Njihovo pravoslavlje im je pomoglo da ocuvaju svoj etnicki identitet bez obzira u kojoj zemlji zive, kao sto je pomoglo Srbima u Madjarskoj da ocuvaju svoj etnicki identitet u toku od 314 godina.

Prvi srpski doseljenici u Ameriku imali su prilike da postanu clanovi Ruske Pravoslavne Crkve ciji su se svetenici starali za njihove duhovne potrebe. Ali oni su zeleli da imaju svoju Srpsku Pravoslavnu Crkvu. Iako bedno placeni za svoj teski fizicki rad, od svojih bednih zarada oni su velikodusno prilagali sredstva za podizanje srpskih pravoslavnih hramova u ovoj zemlji. Nazivi njihovih crkava i parohija su bili srpske pravoslavne.

Religija je faktor i u medjunarodnim odnosima. Pravoslavlje odrzava povezanost medju pravoslavnim narodima. Srbi su imali oruzane sukobe sa Vizantijom, ali nikada sa Grckom. Druga susedna zemlja sa kojom Srbi nisu nikada imali oruzani sukob je pravoslavna Rumunija. Na drugoj strani, iako su etnicki srodni sa Hrvatima i Slovencima, rimokatolicima i protestantima, odnosi sa njima nisu uvek bili ni prijateljski niti bez oruzanih sukoba.

Ocuvanje svoga identiteta autenticne hriscanske Crkve, bio je najvazniji zadatak Srpske Pravoslavne Crkve od njenog pocetka pa do dana danasnjeg. Da bi postigla taj zadatak morala je da pretrpi i prezivi nemilosrdane progone od strane raznih nehriscana i, nazalost, nekih hriscana. Mucenstvo je bila karakteristicna odlika ranih hriscana. Pravoslavlje je sacuvalo tu karakteristiku do dana danasnjeg. To vazi za Grke, Rumune, Ruse, Bugare, Makedonce, ali osobito za Srbe. Rusi su stradali od najezda Tatara, Polovaca, Svedjana, Poljaka, Francuza i Nemaca. Pravoslavlje nije bilo jedini razlog za ove najezde, ali i ono je bilo jedan od razloga.

Grci, Bugari, Rumuni i Makedonci, kao i Srbi, izdrzali su vekovima dugu tursku okupaciju. Najveci broj Srba nije prihvatio islam da bi spasao zivot ili imanje. Postoje istorijski dokumenti, a i pravoslavni kalendari, koji sadrze imena pojedinih Srba mucenika koji su izdrzali svirepa mucenja i primili smrt jer se nisu hteli odreci pravoslavlja i srpstva.

Mucenstvo srpskog pravoslavnog naroda traje do dana danasnjeg. Nedavno, u periodu 1941-1945, za vreme Drugog svetskog rata, stotine hiljada srpskih ljudi, zena i dece su pobijeni samo zato sto su Srbi i pravoslavni. Stotine srpskih bogomolja su u tom periodu. Naknadna paljenja i rusenja srpskih pravoslavni crkava i ubijanja Srba dogodila su se u vremenu 1992-1994. To isto se sada desava na Kosovu, koje je kolevka srpstva, i ukraseno je divnim srpskim srednjevekovnim manastirima i crkvama. Vandali Albanci, nazalost uz pomoc hriscanskih Velikih Sila, pale i ruse ove manastire i crkve, vandalizuju srpska groblja i ubijaju pravoslavne Srbe i druge ne-Albance. I pored svih ovih stradanja Srbi na Kosovu ostaju verni i srpstvu i pravoslavlju.

Pravoslavlje je bez svake sumnje igralo ulogu u stvaranju srpske drzave. Kada je za vreme dinastije Nemanjic pravoslavlje postalo vera Srba, nacionalno jedinstvo je ostvareno. Pod uticajem pravoslavnog ucenja, srpski i neki Istocno- i Juzno slovenski vladari nisu podizali trijumfalne kapije radi samo-proslavljanja, vec su zidali crkve i manastire u slavu Boziju. Kosovo je ukraseno mnogim manastirima i crkvama podignutih za vreme vladavine dinastije Nemanjic. U Srbiji se nalaze crkve i manastiri sagrađeni od clanova dinastija Brankovic, Karadjorcevic i Obrenovic. Neki od clanova dinastije Nemanjic završili su zivot ne kao vladari ljudi, vec kao monasi sluge Bozije. Ćak i supruge nekih srpskih vladara kao na primer Jevgenija, suprug Stefana Nemanje i Jelena, suprug Ugljese Mrnjavcevic, zamonasene su i dobile ime Anastasija i Jefimija. Srpski vladari nisu

samo zidali crkve i manastire vec su i upraznjavali i branili pravoslavno hriscanstvo. Ne samo nekoliko srpskih vladara, vec i nekoliko Istocno- i Juznoslovenskih, se proslavljaju do dana danasnjeg, ne kao vladari vec kao svetitelji u Pravoslavnoj Crkvi.

Uloga Svetoga Save u privodjenju Hrista Srbima i Srba Hristu je izvanredno vazna i neosporna.

Slavu i autoritet Svetoga Save medju Srbima nije nadmasio niko od srpskih istorijskih licnosti. Srpska kultura i istorija su bogate herojima, ali nijedan od njih nije toliko omiljen i toliko uticajan medju Srbima kao Sveti Sava. On je obdario Srpsku Pravoslavnu Crkvu i srpski narod duhom i osobinama koje su bile neophodne za njihovo odrzanje kroz njihovu mucenicku istoriju.[6]

Sa Hristom su Srbi bili upoznati jos u devetom veku, ali pokrstavanje je potpuno ostvareno tek kada je Sveti Sava 1219. godine izdejstvovao nezavisnost Srpske Pravoslavne Crkve i postavio narodne svestenosluzitelje. Potrebno je naglasiti da on nije osnovao nikakvu Crkvu. Ono sto je on ucinio je da je pravoslavlje u Srbiji ucinio SRPSKIM, a Srbiju ucinio PRAVOSLAVNOM.[7]

Prema tome, Svetosavlje nije zamena hriscanstva, vec alatka hriscanstva medju Srbima. Pomocu svetosavlja Hristos je priblizen Srbima i Srbi Hristu. Hriscanski ideali, cilj kome je Sveti Sava težio, postali su ideali Srba pojedinaca kao i celokupnog srpskog naroda.[8]

Svetosavlje je hriscanstvo kako su ga Sveti Sava i njegovi ucenici propovedali, a ono je bilo dragoceno za ocuvanje srpske religioznosti, nacionalnog i kulturnog identiteta. Treba naglasiti da srpsko pravoslavlje nije drukcije od ruskog, grckog, bugarskog, rumunskog ili od pravoslavlja makog pravoslavnog naroda.

Pravoslavni vernici postuju sve svetitelje, ali svaki pravoslavni narod ima jednog ili vise svetitelja koje smatra svojim narodnim. Rusi imaju svetoga Vladimira; Bugari svete Kirila i Metodija; Grci svete Konstantine i Jelenu; Gruzijanci svetu Ninu; Pravoslavna Crkva u Americi svetoga Hermana iz Aljaske, a Srbi imaju Svetoga Savu kao svoga omiljenog svetitelja.

Zasto je Sveti Sava omiljen kod Srba moze se videti iz njegovog tropara koji je napisao njegov ucenik Teodosije u DZIII veku, Evo sadrzine toga tropara:

Bio si Nastavnik i Prvojerarh i Ucitelj
puta koji vodi u zivot. Najpre kada si dosao,
Sveteitelju Savo, prosvetio si svoj rod,
i posto si ga preporodio Duhom Svetim,
ti si potpuno osvcenu tvoju decu nasadio kao drvece
masline u duhovni raj. Radi toga, postujuci
te kao onoga koji je na tronu sa apostolima
i sveteiteljima, molimo te moli Hrista
Boga da nam podari obilnu milost.[9]

Ako nas nasa deca ili ma ko drugi zapita zasto proslavljamo Svetoga Savu, treba da im odgovorimo:

Sam Gospod je proslavio ovoga svetitelja, zar da ga mi ne slavimo? Bog ga je proslavio ne zato sto je bio sin vladara, vec zbog njegovog istinski hriscanskog zivota.

Kao mladac vise je voleo da se moli i prisustvuje crkvenim bogosluzenjima nego da se, kao njegovi vrsnjaci, bavi lovom i sportskim takmicenjima.

Kada je bio mladac data mu je prilika da vlada, ali on je izabrao da služi. Ostavio je sjaj vladarskog dvora i prihvatio skromnu monasku keliju na Svetoj Gori.

U manastiru, nije ocekivao da mu, posto je iz vlaarskog doma, daju privilegovan polozej, vec je primao sva dodeljena mu poslusanja. Na Svetoj Gori nije ocekivao da mu drugi sluze, vec je on druge sluzio. Mesto njegovog telesnog rodjenja bila je Raska (Srbija) ali njegovo duhovno rodjenje je bilo na Svetoj Gori.

Pre nego sto je poceo da uci druge, on je marljivo citao i ucio od svetih Otaca i svetih knjiga. Nikada

nije pomisljao na to sta je dobro za njega, vec sta je najbolje za Crkvu i narod. Poreklom je bio Srbin, ali po svojoj ljubavi za Pravoslavlje on pripada svima pravoslavnim, ako ne i svim hriscanskim narodima.

Zajedno sa svojim ocem Stefanom Nemanjom, nekadanjim vladarem Srbije, koji je u monastvu nazvan Simeon, i bratom, Stefanom Prvovencanim, cije monasko ime je Simon, Sveti Sava je sagradio manastir Hilandar koji je vec osam vekova kolevka i cuvar Pravoslavlja.

Voleo je Hilandar i druge srpske manastire, ali voleo je i izdasno pomagao i manastire koji nisu srpski. Istorijski dokumenti i natpisi u grckim manastirima Kutlumus, Vatoped, i Sveti Pavle, kao i u bugarskom Rilskom manastiru i Zografu, svedoci su njegove ljubavi i dobrocinštava za manastire koji nisu srpski. Buduci da je sam bio veoma obrazovan, znao je vaznost obrazovanja i ulozio je veliki trud na obrazovanju svoga naroda.

Da bi unapredio redovnost i jednoobraznost crkvenih bogosluženja, prevodio je i pisao knjige potrebne za bogosluženja. Nadahnut lepotom spisa Svetih Otaca, bio je osnivač originalne srpske knjiženosti. Da bi drugima omogućio da uživaju u citanju religioznih i drugih spisa, on je, zajedno sa svojim saradnicima, naporno radio na sirenju pismenosti u svojoj otadžbini.

Da bi unapredio pravoslavlje medju Srbima ulozio je veliki trud i uspeo da dobije nezavisnost Srpske Pravoslavne Crkve.

Da bi vaspostavio kanonicnost bugarske Pravoslavne Crkve, posetio je glavne Pravoslavne patrijarhe u Nikeji, Antiohiji, Jerusalimu i Aleksandriji i dobio oprostaj za kanonska ogresenja bugarske Crkve i na taj nacin postigao njeno ponovo uvrstavanje medju kanonske pravoslavne Crkve. Njegovo ime je upisano ne samo

u srpskom kalendaru, vec u kalendaru svake pravoslavne Crkve. Njegovu uspomenu praznuju ne samo pravoslavni Srbi, vec svi pravoslavni hriscani. Mi ga praznujemo i proslavljamo u nadi da ce on biti nas obrazac i da cemo sledujuci njegovom primeru postati bolje osobe i pomoci da ovaj svet bude bolje mesto da se u njemu zivi.

Irci u Americi su veoma ponosni na svoj etnicki identitet. U nekim prilikama oni ponosno oblace svoju narodnu nosnju, kite svoje domove i sebe zelenilom, i sviraju svoju narodnu muziku. Oni redovno proslavljaju dan svetog Patrika kao svoj nacionalni praznik, a mnogi Amerikanci im se pridruzuju u proslavi toga praznika. Jevreji i druge narodnosti i verske grupe u Americi sa ponosom cuvaju svoj etnicki identitet, kulturno nasledje, jezik i veru. Mi, pravoslavni vernici u Americi nemamo razloga da napustimo ni pravoslavlje ni svoju Srpsku Pravoslavnu Crkvu.

Srpski mucenici u proslasti, i savremeni srpski mucenici u Hrvatskoj, Bosni i Kosovu nisu se odrekli pravoslavlja niti uklonili naziv srpska iz naziva svojih crkava da bi spasli svoj zivot ili imovinu. Ovde u Americi, gde nismo izlozeni nikakvim progonima, postoji omanja grupa srpskih pravoslavni svetenika koji su voljni i spremni da izbace rec srpska iz naziva nase Crkve i parohija. Oni sami i oni pod cijim su uticajem, buncaju da bismo bili bolji pravoslavci ako bismo iz naziva nase crkve i parohija uklonili rec srpska i ako bismo ukazivali manje postovanja svetome Savi koji je, po njima brana izmedju Hrista i Srba..

To sto smo Srpski pravoslavni vernici ne cinimo nas manje pravoslavnim ni manje Amerikancima. Rimokatolici, protestanti, Jevreji, Budisti, muslimani i sve ostale mnogobrojne verske grupe u Americi su AMERIKANCI ne odbacujuci svoju religiju niti poreklo. Ni mi, Amerikanci srpskog porekla, ne treba da napustimo pravoslavlje, niti da uklanjamo rec srpska, niti da se odrekemo Svetoga Save i Svetosavlja, jer to nas nece uciniti ni boljim pravoslavcima ni boljim Amerikancima.

Shadeland, Pennsylvania
Mateja Matejic,
protojerej-stavrofor

[1] Jasmina Grkovic Mejdzor, Djuradj Crnojevic, Jeromonah Makarije, Oktoih prvoglasnik, Cetinje, Obod, 1996:30

- [2] M. N. Tihomirov, Nacalo knigopecatanija v Rosii, U istokov ruskogo knigopecatanija, M. N. Tihomirov, A.A. Sirov, A. I. Lazarov, Moskva: Akademija nauk SSSR, 1959:10
- [3] Jasmina Grkovic Mejdzor, citirano delo: 11
- [4] Isto
- [5] Jovan Brkic, Moral Concepts in Traditional Serbian Epic Poetry, S-Gravenhage, Mouton & Co. : 1961
- [6] Mateja Matejic, Biography of Saint Sava, Columbus,Ohio, Kosovo Publishing Co., 1976:85
- [7] Matejic, isto.
- [8] Matejic, isto.
- [9] Prevod sa engleskog koji je objavljen u prevodu sa crkveno-slovenskog u: Matejic, Prayer Book for Orthodox Christians, Columbus, Ohio, 1990:214-215

<http://manastir->

[lepavina.org/novosti/index.php/weblog/detaljnije/pravoslavlje_i_srpska_kultura_i_istorija/](http://manastir-lepavina.org/novosti/index.php/weblog/detaljnije/pravoslavlje_i_srpska_kultura_i_istorija/)